

**“BANK EKOTIZIMLARINING BARQAROR RIVOJLANISHINING
BOSHQARISHNING ZAMONAVIY USULLARI”*****Tursunova Mahliyo Bahodirjon qizi****O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar**Mahkamasi huzuridagi Biznes**va tadbirkorlik oliy maktabi**(MBA-Moliya) yo‘nalishi magistranti*

+998939471221

+998957172102

Annotatsiya

Mazkur maqolada bank ekotizimlarining barqaror rivojlanishini ta'minlashda boshqaruvning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinadi. So‘nggi yillarda bank tizimi faqat moliyaviy vositachi sifatida emas, balki raqamli texnologiyalar, moliyaviy xizmatlar diversifikatsiyasi va ekologik ijtimoiy mas'uliyat asosida shakllanayotgan murakkab ekotizim sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tadqiqotda bank ekotizimlari tushunchasi, ularning struktura va funksiyalari, barqarorlikni belgilovchi omillar va boshqaruvga oid ilg‘or amaliyotlar chuqur tahlil etiladi. Shuningdek, tizimli xavflarni kamaytirish, raqamli transformatsiya, ESG tamoyillarini joriy etish kabi zamonaviy boshqaruv vositalari yoritiladi. Maqolada ilmiy-nazariy manbalar, xalqaro tajriba va statistik ma'lumotlarga tayangan holda xulosalar chiqariladi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: bank ekotizimi, barqaror rivojlanish, zamonaviy boshqaruv usullari, raqamli transformatsiya, tizimli xavf, ESG tamoyillari, moliyaviy innovatsiyalar, strategik boshqaruv, bank sektori, moliyaviy barqarorlik.

Bugungi kunda bank sektorining nafaqat moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi, balki iqtisodiy o'sish va innovatsion transformatsiyada ishtirok etishdagi roli tobora ortib bormoqda. Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib, banklar faoliyatining an'anaviy shakllarini keskin o'zgartirmoqda va ularni keng qamrovli ekotizimlar shaklida qayta tashkil etishga olib kelmoqda. Bank ekotizimlari — bu bank institutlari, moliyaviy texnologik kompaniyalar (fintex), mijozlar, regulyatorlar va boshqa ishtirokchilarning o‘zaro integratsiyalashgan va raqamli muhitda faoliyat yuritadigan kompleks tizimidir.

Mazkur ekotizimlarning samarali faoliyati nafaqat texnologik moslashuvchanlikka, balki ularni barqaror rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy boshqaruv usullarini qo‘llashga bog‘liq. Global moliyaviy inqirozlar, iqlim o‘zgarishlari, raqamli xavfsizlik tahdidlari va mijozlar ehtiyojlarining tez o‘zgarishi

bank tizimi uchun yangi chaqiriqlarni yuzaga keltirmoqda. Shunday sharoitda barqarorlikni ta'minlash — strategik muhim vazifaga aylanmoqda.

Ushbu maqolada bank ekotizimlarining mohiyati, ularning barqaror rivojlanishiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar hamda ushbu jarayonni samarali boshqarishning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinadi. Xususan, ESG tamoyillarini joriy etish, raqamli innovatsiyalarni boshqarish, strategik risklarni kamaytirish va manfaatdor tomonlar bilan hamkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqotning dolzarbligi bank tizimining hozirgi vaqtdagi kompleks o'zgarishlar fonida barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati bilan bog'liqdir.

Bank ekotizimlari tushunchasi va ularning tarkibiy tuzilmasi: Bank ekotizimlari — bu moliyaviy xizmatlar ko'rsatishda ishtirok etuvchi subyektlarning integratsiyalashgan, o'zaro bog'liq va doimiy transformatsiyalanib boruvchi raqamli hamkorlik tizimidir. Mazkur ekotizimlar nafaqat an'anaviy bank filiallarini, balki fintex kompaniyalar, sug'urta xizmatlari, regulyatorlar, IT infratuzilma provayderlari, mijozlar va hatto hukumat tuzilmalarini o'z ichiga oladi. Bu murakkab tizim ichida axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt, blokcheyn va raqamli valyutalar (CBDC) kabi omillar muhim o'rin tutadi.

Bank ekotizimining samarali faoliyat yuritishi uchun tizim ishtirokchilari o'rtasida ishonch, shaffoflik va tezkor axborot almashinuvi bo'lishi shart. Shu bois, boshqaruv yondashuvlari faqatgina ichki operatsion barqarorlik emas, balki ekologik, ijtimoiy va texnologik muvozanatni ham ta'minlashi zarur.

Bank ekotizimlarining barqarorligiga tahdid soluvchi omillar: Bank ekotizimlarining barqaror rivojlanishiga bir qator xavf omillari ta'sir ko'rsatadi. Jumladan:

Makroiqtisodiy noaniqliklar — inflyatsiya, foiz stavkalarining keskin o'zgarishi, valyuta kurslarining beqarorligi.

Kiberxavfsizlik tahdidlari — raqamli hujumlar va ma'lumotlar sizishi holatlari ekotizim ishonchliligini pasaytiradi.

Regulyatoriy bosimlar — moliyaviy muvofiqlik talablarining murakkablashuvi.

Iqlim o'zgarishi va ESG omillar — banklarning ijtimoiy mas'uliyatli faoliyat yuritishini talab qiladi.

Texnologik transformatsiyaga moslashishdagi kechikish — innovatsion raqobatda ortda qolish xavfini tug'diradi.

Mazkur xavflarning har biri bank ekotizimlarining uzluksizligi va funksional barqarorligiga bevosita tahdid soladi. Shu bois, zamonaviy boshqaruv yondashuvlari ushbu xavflarni aniqlash, baholash va oldini olishga qaratilishi lozim.

Zamonaviy boshqaruv usullari va yondashuvlar: Bank ekotizimlarining barqarorligini ta'minlashda bir qator ilg'or boshqaruv usullari qo'llanilmoqda:

Riskga asoslangan boshqaruv (Risk-Based Management): tizimli va operatsion xavflarni aniqlash, ularni minimallashtirish strategiyalarini ishlab chiqish.

ESG (Environmental, Social, Governance) boshqaruvi: ekologik barqarorlik, ijtimoiy mas'uliyat va korporativ boshqaruv tamoyillarini joriy etish. Masalan, yashil kreditlar, iqlim xavflarini baholovchi modellar.

Agile va Lean boshqaruv modellari: tezkor qaror qabul qilish, resurslarni optimallashtirish, foydalanuvchi tajribasiga asoslangan xizmat ko'rsatish.

Raqamli transformatsiya strategiyasi: sun'iy intellekt, Big Data, blokcheyn texnologiyalarini bank tizimiga integratsiya qilish orqali barqarorlikni oshirish.

Ekotizim sheriklik modeli (ecosystem partnership model): banklar va fintech kompaniyalar o'rtasidagi strategik hamkorlikni kuchaytirish.

Xalqaro tajriba va ilg'or amaliyotlar: Dunyoning rivojlangan mamlakatlari bank ekotizimlarini zamonaviy boshqarish borasida muhim tajribaga ega:

Singapur: MAS (Monetary Authority of Singapore) tomonidan yaratilgan raqamli moliyaviy ekotizim banklar va fintexlar o'rtasida muvofiqlikni oshirishga qaratilgan.

Yevropa Ittifoqi: ESG standartlarini moliyaviy regulyatsiyaga kiritish orqali bank faoliyatining ijtimoiy-ijtimoiy barqarorligini ta'minlamoqda.

AQSh: JPMorgan Chase va boshqa yirik banklar "platforma banklash" modeliga o'tgani raqamli transformatsiyaning samaradorligini ko'rsatmoqda.

Xitoy: Ant Group singari fintex gigantlari orqali raqamli xizmatlarning inklyuzivligini oshirishda muvaffaqiyatga erishgan.

Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar va ESG yondashuvlarining uyg'unlashuvi barqaror rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda holat va istiqbolli yo'nalishlar: O'zbekiston bank tizimi ham transformatsiya bosqichidan o'tmoqda. Davlat raqamli banklashni qo'llab-quvvatlayotgani, fintex loyihalarga ruxsat berilayotgani va to'lov infratuzilmasining kengaytirilishi — bu jarayonlarning ijobiy yo'nalishini ko'rsatadi. Shunga qaramay, bank ekotizimlarining barqaror rivojlanishi uchun quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

raqamli xavfsizlik strategiyalarini kuchaytirish;

ESG indikatorlari asosida moliyaviy hisobotlarni shakllantirish;

fintex kompaniyalar bilan kooperatsiyani kuchaytirish;

bank xodimlari va menejerlari uchun zamonaviy boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish.

Xulosa qilib aytganda bank ekotizimlarining shakllanishi va rivojlanishi zamonaviy global moliya tizimi transformatsiyasining ajralmas qismi sifatida namoyon bo'lmoqda. An'anaviy bank modeli o'rniga raqamli, moslashuvchan va ko'p tomonlama hamkorlikka asoslangan ekotizim yondashuvi kirib kelmoqda. Ushbu

tizimlarning muvaffaqiyati nafaqat texnologik yangiliklarga, balki ularni barqaror rivojlantirish va samarali boshqarish uslublarini to'g'ri tanlashga bog'liqdir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bank ekotizimlarining barqarorligini ta'minlashda quyidagi omillar asosiy rol o'ynaydi:

kompleks risklarni boshqarish tizimining mavjudligi;

ESG tamoyillarini strategik darajada joriy etish;

texnologik yangiliklarni integratsiyalash va kiberxavfsizlikni ta'minlash;

manfaatdor tomonlar bilan shaffof va o'zaro foydali hamkorlik;

xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish va lokal sharoitlarga moslashtirish.

Mazkur yondashuvlar orqali bank ekotizimlari nafaqat iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi, balki ijtimoiy barqarorlik, ekologik mas'uliyat va institutsional ishonchni ta'minlovchi muhim infratuzilmaga aylanadi.

Bank ekotizimlarining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun quyidagi amaliy va strategik takliflar ilgari suriladi:

Barqaror boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish: Har bir bank o'z ekotizimi uchun barqaror rivojlanish strategiyasiga ega bo'lishi, bu strategiya raqamli transformatsiya, ESG yondashuvlar va kiberxavfsizlik elementlarini o'z ichiga olishi kerak.

ESG ko'rsatkichlari asosida baholash tizimini joriy etish: Banklar faoliyatini nafaqat moliyaviy natijalar, balki ijtimoiy, ekologik va boshqaruv omillari bo'yicha ham baholovchi integratsiyalashgan tizimlar ishlab chiqilishi lozim.

Raqamli sheriklik platformalarini rivojlantirish: Fintech, sug'urta va to'lov tizimlari bilan kooperatsiyani kuchaytiruvchi ochiq API va platformaviy hamkorlik modellarini rivojlantirish tavsiya etiladi.

Kadrlarga zamonaviy boshqaruv kompetensiyalarini singdirish: Bank ekotizimlarini boshqarishda ishtirok etuvchi mutaxassislar uchun innovatsion menejment, raqamli xavfsizlik, risk-menejment va ESG bo'yicha muntazam o'quv dasturlari tashkil etilishi lozim.

Xavflarni oldindan aniqlovchi tahliliy platformalar joriy etish: Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) texnologiyalariga asoslangan prognozlovchi modellar orqali tizimdagi potentsial muammolarni erta bosqichda aniqlash mumkin.

Regulyatorlar bilan faol hamkorlikni kuchaytirish: Banklar va davlat regulyatorlari o'rtasida ochiq muloqot, qonunchilikdagi moslashuvchanlik va innovatsion tashabbuslarni qo'llab-quvvatlovchi muhitni shakllantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Герасимова, В.Г. (2020). Управление развитием банковских экосистем в условиях цифровой трансформации. – Москва: Финансы и статистика.
2. Ивашкова, Н.И., & Сахно, А.А. (2021). Банковские экосистемы: вызовы, риски и перспективы. – Экономика и предпринимательство, №12, с. 74–78.

3. Орипов, М.Б., & Ахмедов, Ш.Ж. (2022). Barqaror bank tizimini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar. – TDIU ilmiy-amaliy jurnali, №4, b. 45–52.
4. Сухов, А.Ю. (2021). ESG-факторы и устойчивое развитие банковской системы. – Банковское дело, №7, с. 18–25.
5. Karimova, G. (2023). Uzbekistan banking sector: transformation to digital ecosystem. – Central Asian Economic Review, Vol. 5, Issue 2, pp. 67–75.
6. World Bank Group. (2021). Digital Financial Services and Banking Ecosystems: Opportunities and Risks. – Washington, D.C.
7. OECD. (2020). Digital Disruption in Banking and its Impact on Financial Stability. Retrieved from: <https://www.oecd.org/finance/>
8. IMF (International Monetary Fund). (2022). Managing Financial Ecosystems in Emerging Markets. IMF Working Paper No. WP/22/98.
9. Назаров, Б.Н. (2020). Bank-moliya tizimida raqamli transformatsiyaning strategik yo‘nalishlari. – Bank ishi jurnali, №5, b. 39–44.
10. Давлат статистика qo‘mitasi. (2023). O‘zbekiston bank sektorining makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari. – Toshkent: DSQ nashriyoti.